

Finansminister, ekonomisk politik och ekonomins utveckling

ESKIL WADENSJÖ

Den ekonomisk politiken påverkas av den ekonomiska utvecklingen och den ekonomiska utvecklingen påverkar i sin tur den ekonomiska politiken. Men den ekonomiska politiken påverkas också av de beslut som fattas av riksdag och regering. I regeringen har den som är finansminister ofta en mycket viktig roll vid utformningen av den ekonomiska politiken. Det gäller speciellt för dem som är finansministrar under längre tidsperioder. Ser vi till de senaste 100 åren har två varit finansminister under mycket lång tid. Det gäller Gunnar Sträng som var finansminister i 21 år mellan 1955 och 1976 och Ernst Wigforss som var finansminister i sammanlagt 18 år, dels 1925/26 och dels mellan 1932 och 1949 med undantag för några månader under sommaren 1936. Henrik Arnstad behandlar i sin bok *Den förbannade optimisten Ernst Wigforss – socialisten som skapade Sverige* Ernst Wigforss liv och insatser både under tiden som finansminister och hans verksamhet och liv under övriga delar av hans långa liv. Boken är en mycket väl genomarbetad och välskriven genomgång av Ernst Wigforss långa och händelserika liv (1881–1977), men också och inte minst av den politiska och ekonomiska utvecklingen under denna period.

Wigforss växte upp i Halmstad. Hans föräldrar var missionsförbundare och småföretagare. Efter att tagit studenten började han studera i Lund med inriktning mot lingvistik. Han blev fil kand 1901, fil lic 1906 och disputerade 1913 med avhandlingen *Södra Hallands folkhäl – ljudlära*. Med denna grund fick han också anställningar som lärare

först i Lund och sedan som lektor vid ett gymnasium i Göteborg. Tiden i Lund innebar inte bara studier i lingvistik utan också ett stort intresse för politik och ekonomi. Han blev medlem i Socialdemokraterna i december 1906 och blev aktiv som skribent i politiska och ekonomiska frågor. Han blev riksdagsledamot 1919 och kan från tiden ses som heltidspolitiker och var därmed oftast tjänstledig från sin tjänst som lärare i Göteborg.

Med det demokratiska genombrötet och den allmänna rösträtten växte Socialdemokraternas stöd i riksdagsvalen. Det var dock fortfarande en klar borgerlig majoritet under 1920-talet. Socialdemokraterna ingick dock i en regering som leddes av det liberala partiet i början av 1920-talet och bildade en minoritetsregering i mitten av 1920-talet. Wigforss blev finansminister i den regeringen under ett års tid. Han återkom som finansminister 1932 i en socialdemokratisk regering och var det fram tills han lämnade regeringen 1949, dock med ett kortare uppehåll sommaren 1936 då Bondeförbundet under några månader bildade en minoritetsregering. Efter att Wigforss lämnat regeringen och därmed slutat som finansminister fortsatte han att i många år vara politiskt verksam som skribent och debattör.

De tre decennier då Wiksell var aktiv politiker, 1920-, 1930- och 1940-talen, var decennier som präglades av stora svängningar och stora utmaningar ekonomiskt och inte minst politiskt. Året närmast efter första världskriget präglades av en depression med deflation och mycket hög arbetslöshet. Gradvis blev ekonomin i bättre skick och arbetslösheten minskade, men den var fortfarande hög i slutet av 1920-talet, vilket kan bidra till att förklara att Arbetslöshetsutredningen tillsattes 1927. Sedan kom den stora depressionen som startade med börskraschen i New York 1929. Depressionen ledde till mycket stora

RECENSION

Henrik Arnstad:
Den förbannade optimisten Ernst Wigforss – socialisten som skapade Sverige, Historiska Media, 2023, 503 sidor, ISBN 978-9-180-50145-3.

Eskil Wadensjö är professor i nationalekonomi vid Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet.

politiska förändringar i Europa som nazisternas maktövertagande i Tyskland och 1939 började det andra världskriget. Kriget innebar stora politiska och ekonomiska utmaningar även för Sverige som var ett av få länder i Europa som lyckades hålla sig utanför kriget. Att inte vara i krig innebar dock inte att Sverige var opåverkat av kriget. Kriget påverkade Sverige både politiskt och ekonomiskt. Politiskt blev en reaktion bildandet av en samlingsregering. Det fanns dock starka motsättningar vad gäller vilken politik som skulle föras både mellan partier och mellan politiker inom partier, inte minst vad gäller utrikespolitiken. Efter kriget förväntades en depression med hög arbetslöshet liknande den efter första världskriget. Utvecklingen blev dock den motsatta med hög sysselsättning och stark tillväxt. De olika skeendena, komplikationerna och konflikterna är mycket väl beskrivna i boken samtidigt som det parallellt ges en redovisning av Wigforss liv och hans samarbeten och konflikter.

Ernst Wigforss fick ett stort inflytande över Socialdemokraternas ekonomiska politik och även politiken på en del andra områden. Han drev vissa frågor tidigt som två veckors lagstadgad semester – något som så småningom ledde till önskat resultat. Han fick också Socialdemokraterna att på 1920-talet driva skattefrågor som arvs- och förmögenhetsskatt och progressiv inkomstskatt – något som ledde till ett bakslag för partiet i det skosackvalet 1928. Under 1930-talet när Socialdemokraterna fått regeringsmakten, drev han med mer framgång frågan om en expansiv keynesiansk finanspolitik. Han var också drivande i formuleringen av den socialdemokratiska efterkrigstidspolitiken. Efter andra världskriget såg han tidigt att det inte skulle komma en depression som den som följde efter det första världskriget och lyckades anpassa politiken efter detta.

Boken är som jag nämnt mycket väl-

skriven och ger en mycket bra bild av Wigforss långa liv och hans insatser inom politiken. Den innehåller också mycket kunskap om Sveriges ekonomiska och politiska utveckling under den tidsperiod som behandlas. Det finns dock några problem som jag nu ska belysa.

Wigforss studerade i Lund och var språkvetare och dialektforskare men 1914 studerade han också nationalekonomi i Lund. Han ansåg dock att den nationalekonomiska forskningen i Lund var ovetenskaplig och borgerlig nationalekonomi (s 93). Med tanke på att Knut Wicksell var professor i nationalekonomi i Lund vid denna tid är det ett märkligt påstående och borde ha kommenterats av författaren. Wicksell var Sveriges mest framstående ekonom, med viktiga bidrag till ekonomisk teori och var politiskt radikal. Wicksells efterträdare, Emil Sommarin, blev professor 1919. Sommarin var en politiskt radikal socialdemokrat. Han fick t ex ett erbjudande att bli konsultativt statsråd i den första socialdemokratiska regeringen. Ett erbjudande som han dock avböjde.

En viktig del i boken är diskussionen av hur den ekonomiska politiken förändrades från att betona sparsamheten vad gäller statens finanser till en expansiv ekonomisk politik. Här finns en betoning av Wigforss roll. Utvecklingen av tankarna om en sådan politik kunde ha behandlats mer ingående. En första start kan ses i det engelska Liberala partiets utredning från 1928 om *Britain's Industrial Future* (benämnd den gula boken) där Keynes svarade för den makroekonomiska analysen. Utredningen lästes också i Sverige och bl a av Wigforss. Se Landgren 1961 för en mycket ingående studie av denna start av förespråkandet av en aktiv finanspolitik och framväxten av det som kom att bli Stockholmskolan. Viktigt är också att se på Arbetslöshetsutredningens arbete. Det var en utredning som var verksam mellan 1927 och 1935 och där Wigforss var

ledamot fram tills han blev finansminister 1932. I utredningen medverkade flera av dem som kommit att räknas till Stockholmsskolan, som kan ses som en svensk variant av den keynesianska analysbildningen. Stockholmsskolan och dess inflytande på utformningen av den ekonomiska politiken borde också kunna ha behandlats mer ingående i boken. Se Jonung (1991) för mer om Stockholmsskolan och dess utveckling och betydelse.

Kohandeln, benämningen på överenskommelsen mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet i maj 1933, framhålls i boken som något unikt och något som starkt bidrog till att lösa Sveriges ekonomiska problem. Kohandeln innebar en kombination av åtgärder som gynnade bönderna och samtidigt finansierade reformer som var viktiga delar av Socialdemokraternas politik. Det som inte nämns i boken är en liknande sådan kompromiss nåddes redan i januari 1933 i Danmark mellan Socialdemokraterna och Venstre (det parti som närmast motsvarar Bondeförbundet i Sverige). Det kom att kallas Kanslergadeförslaget då förhandlingarna fördes i Socialdemokraternas statsminister Staunings bostad på Kanslergade. Den danska lösningen var självklart känd i Sverige och det går inte att utesluta att den danska lösningen påverkade den lösning som nåddes i Sverige. Likheter är mycket stora. För en bra redogörelse och analys av den danska lösningen se Krake (2023). Kohandeln var viktig men det var alltså inte en unik svensk politisk lösning.

Wigforss förespråkade och drev framgångsrikt på för att Sverige skulle driva en aktiv finanspolitik för att motverka depressionen och dess effekter på bl a arbetslösheten. Sverige hade en jämfört med flertalet andra ekonomiskt högt utvecklade länder relativt sett positiv ekonomisk utveckling under 1930-talet. Men förklarar den aktiva

finanspolitiken den relativt gynnsamma ekonomiska utvecklingen i Sverige? Det finns flera alternativa eller kompletterande förklaringar som att den kraftiga deprecieringen av den svenska kronan ledde till en ökad export och därmed högre efterfrågan på arbetskraft, den demografiska utvecklingen i Sverige och att upprustningen i flera länder gynnade den svenska exporten. Förekomsten av alternativa förklaringar nämns (s 245), men de borde ha diskuterats baserat på forskningen på området.

Det som också kan upplevas som missvisande vid läsningen av boken är att den i de olika relationer och konflikter som politiskt arbete och ställningstagande i olika frågor hela tiden tar ställning för Ernst Wigforss mot andra deltagare i det politiska livet. Det gäller både socialdemokrater som Per Albin Hansson, Richard Sandler och Gustav Möller som de i andra partier som Gösta Bagge, Andersson i Rasjön och Bertil Ohlin. Här borde det t ex varit tydligare vad gäller Per Albin Hanssons skicklighet vad gäller att driva partiets frågor under 1930-talet och hålla samman regeringen under krigsåren och Gustav Möllers skicklighet att driva de socialpolitiska frågorna. Gösta Bagge beskrivs genomgående som en tyskinfluerad och tyskvänlig ekonom. Bagge var tvärtom den första av ledande svenska nationalekonomer som var klart anglosaxiskt inriktad (Sandelin 2001). Bagge utbildades på ett universitet i USA och fick senare stora anslag från amerikanska Rockefellerfonder under 1920- och 1930-talen. De medförde att flera svenska ekonomer kunde ägna sig åt forskning. Bagge sympatiserade inte med den tyska regimen. Han var anglosaxiskt orienterad, men han förespråkade en mycket försiktig, eftergiftspräglad politik under andra världskriget (se Wadensjö 1993).

Arnstads bok om Wigforss är mycket innehållsrik och välskriven. Den ger

mycket kunskap om utvecklingen i Sverige under flera decennier och också ingående kunskaper om Wigforss liv och insatser. Den kritik som jag har är främst att den är lite för mycket av ett idollporträtt och att den inte i större utsträckning ser utvecklingen från andra perspektiv än det från Wigforss.

REFERENSER

Britain's Industrial Future (1928), The Report of the Liberal Industry Inquiry, London.
Jonung, L (red) (1991), *The Stockholm School*

of Economics Revisited, Cambridge University Press, Cambridge.

Krake, K (2023), *Kanslergadeforliget*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.

Landgren, K-G (1960), *Den 'nya ekonomien' i Sverige. J.M. Keynes, E. Wigforss, B. Ohlin och utvecklingen 1927-39*, Almqvist Wicksell, Stockholm.

Sandelin, B (2001), "The De-Germanization of Swedish Economics", *History of Political Economy*, vol 33, s 517-539.

Wadensjö, E (1993), "Gösta Bagge. An Entrepreneur in Swedish Economics", i Jonung, L (red), *Swedish Economic Thought: Explorations and Advances*, Routledge, London.